

Klvačová, P. (2006): *Identita integrace: Vytváření příběhu úspěšné integrace ve vyprávěních cizinců žijících v České republice (disertační práce)*. Praha: FSV UK

„A takhle jsme se skamarádili“: Vyprávění o sociálních kontaktech v nové zemi

Skrze vztah k lidem, s nimiž se jim podařilo v novém prostředí navázat přátelství, často vyjadřují svůj pocit přináležetosti k této zemi, pocit, že sem patří, že jsou zde doma. Zároveň skrze negativní zkušenosti s navazováním sociálních kontaktů dávají najevo, co jim na této společnosti vadí a v jakých situacích může být jejich subjektivní pocit integrovanosti ohrožen. Tématem této kapitoly je analýza role sociálních kontaktů při začleňování cizince do nové společnosti. Jejím cílem je ukázat, jak vypravěči hovoří o navazování kontaktů, známostí, přátelství se členy většinové společnosti, jakou roli a jaký význam těmto kontaktům ve svém vyprávění připisují právě z hlediska svojí integrace. Zároveň chce ukázat, jak vypravěči popisují postupný vývoj, prohlubování a rozrůstání se vlastních sociálních kontaktů. Jak vyplývá z analyzovaných rozhovorů, příběh úspěšné integrace vypravěčů je vedle příběhu úspěšného zvládnutí jazyka, kterému byla věnována předchozí kapitola, také příběhem o úspěšném navazování vztahů v novém prostředí. Tak jako v případě jazyka, není ani tato cesta vypravěčů k pocitu úspěšného začlenění se zpravidla jednoduchá a přímočará.

Je-li v následujícím textu řeč o sociálních kontaktech s Čechy, zpravidla to znamená kontakty, které cizinci získali během svého pobytu zde. V mnoha integračních vyprávěních ale hrají důležitou roli nejen sociální vazby, které vypravěči navázali až po příchodu do České republiky, ale také kontakty a známosti s českými občany, které se datují z doby ještě před příchodem do České republiky. Tyto vztahy existovaly často dávno předtím, než vůbec vypravěči začali uvažovat o odchodu ze své vlasti. V některých vyprávěních fungují tyto předchozí kontakty dokonce jako zdůvodnění rozhodnutí odejít do České republiky, vysvětlení, proč si ji vybrali jako cílovou zemi. Kromě několika vypravěčů, kteří hovoří o tom, že si Českou republiku nebo někdejší Československo původně zvolili kvůli tomu, že zde dostali možnost studovat (Pedro, Maria, Sámer, Ahmed), pro všechny ostatní byla důvodem volby této země předchozí známost s nějakým Čechem.

Známosti a kontakty, které je možné zařadit do této skupiny, mají různé podoby a podle toho se liší také role, která je jim v příběhu o příchodu do Čech připisována. Vypravěčky Tamara a Táňa popisují jako klíčový moment pro rozhodnutí odejít žít právě do České republiky známosti svých blízkých (otce Tamary, manžela Táni) s Čechy, které navázali při svých sportovních aktivitách. Během plánování odchodu se rodiny vypravěček obrátily na tyto známé a ti jim přislíbili pomoc s praktickými záležitostmi jejich přistěhování. Vypravěčky Oksana a Tihana se rozhodly následovat do Čech své české manžele, Mark zase svoji českou přítelkyni. Rodiče Jovanky měli v Čechách pracovní kontakty. Komplikovanější cestou do Čech skrze svoje sociální vazby prošel vypravěč Michal. Ten přišel nejprve jako student bez sociálních kontaktů, v průběhu studia si zde našel mnoho přátel a také českou manželku. I když po studiích s manželkou odešli žít do Michalovy vlasti, po nějaké době se rozhodli vrátit se zpět. Důležitou roli v jejich rozhodnutí podle vypravěče sehrála manželčina rodina a také skutečnost, že zde měl možnost prostřednictvím svých dřívějších kontaktů sehnat dobré zaměstnání. Manžel Nurije, která přišla do České republiky s rodinou jako uprchlík, vystudoval v bývalém Československu vysokou školu, a tak při svém stěhování rovněž mohli využít již existující sociální kontakty.

Role sociálních kontaktů, které si cizinci přinášejí už při svém příchodu do nové země, se ukazuje jako významná. Jejich existence nebo neexistence a to, jak fungují, má ve vyprávěních vliv na průběh zvládnutí nejrůznějších problémů, s nimiž se přichází setkávají.

Z vyprávění je zřejmé, že podpora a pomoc českých známých ovlivňuje například to, jak rychle získávají příchozí přístup do různých sfér sociálního života hostitelské země (například na pracovní trh, k různým zájmovým aktivitám, ke vzdělání a podobně). To, zda vypravěči při svém příchodu takové kontakty mají a mohou se na ně spolehnout, ovlivňuje jejich šance úspěšně se začlenit do společnosti. Jaké role jsou tomuto druhu sociálních kontaktů ve vyprávěních připisovány? V některých příbězích jsou známi z Čech těmi, kdo vypravěčům a jejich rodinám zpočátku pomáhali s vyřizováním povolení k pobytu a dalších potřebných dokumentů. Tak tomu bylo například v případě rodiny Tamary:

Znal pár lidí. A tak nějak vlastně najednou z těch závodů, když byl v České republice, možná, já si myslím, že to bylo asi tak dva roky, než jsme se přestěhovali, tak prý už se ptal těch lidí, jestli by to byl velký problém a jestli by mu s tím trošku pomohli ze začátku vyřídit nějaký papíry, protože jsme neuměli totálně ani slovo česky ani jeden z nás. Takže by mu tak trošku s tím píchli. A ti lidé s tím souhlasili, říkali, že to není žádný problém, vlastně, nějak jsme se soustředili jenom na jednoho člověka. (Tamara)

Podobnou úlohu sehrál ve vyprávění Táni „kamarád z Čech“:

A stala ptát u těch kamarádů, jestli by mohli sem stěhovat a jaký k tomu podmínky a jak by to šlo. A oni řekli, co docela velký problém, tohle to. Ale já na nich tak tlačila, asi hodně hodně tlačila ((se smíchem)), prostě o tom s nimi furt mluvila. No a Pavel, to byl první, kdo řekl ANO, zkusím vám pomoci. A devět měsíců, devět měsíců oni dělali nějaký papíry, abysme se sem dostali. (Táňa)

V případě Táni se počáteční známost s Pavlem ukázala jako důležitá nejen po dobu vyřizování stěhování do Čech, ale také později, kdy Pavel fungoval jako prostředník v dalších situacích, s nimiž si Táňa nebo někdo z její rodiny nevěděli rady. Nezastupitelná byla jeho podpora zejména v dramatické situaci, kdy vypravěčce hrozilo kvůli úřední chybě vyhoštění. Táňa jeho pomoc velmi oceňuje, zároveň reflektuje, že se jejich přítel snažil ji od začátku motivovat také k aktivitě a samostatnému zvládnutí těchto situací:

No, oni mi řekli, chtělas sem přijít, tak musíš všechno zařídit sama. A hned mi řekli, tady je cizinecká policie, tady je úřad práce, tady je finančák. Všude musíš chodit SAMA. Všechno vyřizovat SAMA. Tak já s tou znalostí češtiny, neznalostí češtiny ((se smíchem)) chodila všude sama. (Táňa)

Na Tániině vyprávění je dobře vidět, jakou roli může sehrát blízký kontakt s přítelem, který je schopný a ochotný pomáhat při začleňování příchozího a zvláště na jeho počátku. To, že je vypravěčka nucena vyřizovat věci sama, nevyznívá v jejím vyprávění jako zdroj strachu a frustrace, ale spíše jako výzva, což může být dáno právě vědomím existence přítele, který je připraven se v případě potřeby angažovat a poskytnout „záchrannou síť“. Naopak Oksana vypráví o tom, jak pro ni bylo těžké po příjezdu vyřizovat všechny formality a dává to do souvislosti s tím, že její blízcí – manžel a jeho rodina – jí v tom nebyli schopni pomoci a že zde neměla žádné jiné sociální kontakty. Říká:

A věřila jsem tomu, že tu práci si najdu, a přijela jsem sem. A teď přesně, to co začínáme my a proč to chápou, co to bylo, nikdo mi nedokázal poskytnout žádnou informaci. Manžel se základním vzděláním, ten nevěděl vůbec, kde je úřad práce nebo něco takového. V jeho rodině všichni se základním vzděláním, opravdu nebylo se na koho obrátit. Nikoho jsem neznala, já byla bezradná. (Oksana)

Důležitou roli v úspěšném zvládnutí situací spojených se začleňováním se do nového prostředí hraje také charakter, trvalost a pevnost vztahů s těmi, kteří nad vypravěči na začátku drželi „ochrannou ruku“. Ty přirozeně v průběhu času, jak vypravěči líčí, procházejí zkouškou. Tak například v Tamařině vyprávění se její rodina záhy po svém příchodu do Čech ocitá ve velmi nejisté situaci, protože jejich „známý z Čech“, u kterého po svém příchodu dokonce bydleli, ztratil jejich důvěru a oni se rozhodli od něj odejít a postavit se na vlastní nohy:

Pak ten pán, který nám měl pomáhat, tak v podstatě, jak bych to řekla? Podvedl. S tím, že... abych to lidově řekla, tak asi měl v úmyslu využívat mého otce k tomu svému prospěchu... A v podstatě on chtěl, aby na něj vydělával. To bylo docela dost nepříjemné. To znamená, že, hned jak jsme na to přišli, asi tak po měsíci, po dvou, jsme odjeli z (název města) a nějak jsme se s tím člověkem přestali stýkat. (Tamara)

Osud Tamařiny rodiny je v tomto ohledu spíše výjimkou. Naopak v příbězích jiných vypravěčů kontakty se „známými z Čech“ přetrvaly a podle jejich líčení dobře fungují dodnes. Takový je nejen příběh Táni, ale také Nurije. Ta vypráví, jak její manžel nedlouho po příchodu do Čech v podstatě náhodou znovuobjevil kontakt na svoji dávnou přítelkyni ze studií. Tím její do té doby poněkud bezútešný příběh o azylantech, kteří hledají způsob, jak zde normálně žít a pracovat, nabírá dramatický obrat. Nurije líčí, jak znovunalezená přítelkyně s manželem vzali jejich osud do svých rukou:

A říká (manžel přítelkyně): „To uděláme my, to nemusíte obtěžovat vůbec.“ Takže vzali ten můj diplom, sehnali tlumočnicka, my ještě dodneska nevíme, co stálo to tlumočení a to prostě nic. Mí udělali to. A ono to šlo jako krátce, pak to nostrifikace, i nic po mně nechtěli tenkrát, ani zkoušku, ani nic. Takže. A od té doby prostě my s nima jsme jako bratři a sestry, jsou to SKVĚLÝ lidé. Vždycky nás poradili, co máme dělat, jak máme dělat. A když jsme zařizovali byt, tenkrát jsme neměli nic. Ložnice, kde spíme, Jitka to našla na inzerát a Jitka zařídila ten dovoz do bytu, a řekla: „A ty peníze, AŽ budete mít, mi dejte.“ (Nurije)

Známi a přátelé vypravěčů, kteří je nasměrovali v jejich rozhodnutí usadit se v Čechách a pomohli jim v průběhu stěhování a usídlování se tady, mají v jejich vyprávěních nezastupitelnou a zpravidla pozitivní roli. Přesto vypravěči samozřejmě popisují řadu situací, kdy si museli poradit bez jejich pomoci, a postupem času, tím, jak se vypravěči osamostatňují a začleňují se do běžného života, takových situací přibývá. Někteří se stále ještě mohou spoléhat na pomoc nějakého „starého známého“ nebo svých rodinných příslušníků, jiní jsou podle svého vyprávění nuceni zvládat život v nové zemi sami. V takové situaci dochází postupně k navazování nových sociálních kontaktů.

Důležitým momentem této etapy jsou u většiny rozhovorů vyprávění o nových sociálních kontaktech, které se vypravěčům naskytly po jejich přestěhování do Čech. Tyto počáteční zkušenosti se někdy nesou v pozitivním, velmi často ale také v negativním duchu. Často se jedná o kontakty, které si vypravěči sami nezvolili, ale do kterých byli jakoby „vrženi“ okolnostmi svého příchodu, studiem, prvním zaměstnáním a podobně. Tím je dáno také to, že se jedná většinou o kontakty s nějakým kolektivem. První zkušenost vlastní integrace tak vypravěči popisují často jako svoje zapadnutí či nezapadnutí do nějakého kolektivu s převahou Čechů – do třídy, kroužku na vysoké škole, pracovní skupiny.¹ Vypravěč Michal líčí tuto fázi svého života zde jako naprosto neproblematickou, jako samozřejmě zařazení se mezi české vrstevníky. V tom je ale spíše výjimkou, protože většina vypravěčů naopak popisuje tuto etapu svojí integrace jako problematickou.

Vypravěči Pedro a Sámer, kteří přišli do Čech rovněž jako studenti ještě před rokem 1989, vyprávějí o tom, jak je jejich čeští spolužáci mezi sebe nepřijímali, a vysvětlují to tím, že byli patrně coby studenti z „rozvojových zemí“ považováni za prominenty tehdejšího komunistického režimu. Sámer líčí období svého studia na vysoké škole takto:

Ale každopádně, chci říkat, že tehdy ve školách my jsme ani neměli žádný valný vztah. Spolu. Ne že by byly nějaký komploty vyloženy, ale byl takový nepsaný zákon, že prostě ty cizinci jsou hodně prokomunistický. (Sámer)

¹ Kanadský sociolog Morton Weinfeld popisuje integraci cizinců jako proces postupného „zahnízdování“ (*nested process*). Říká, že imigrant se může nejprve integrovat do své rodiny, rozšířené rodiny, etnické podskupiny, lokální komunity atd., a teprve nakonec do celé společnosti (Weinfeld 1998). Tento koncept může zřejmě docela dobře fungovat ve společnostech s tak velkými a již usazenými komunitami migrantů, jako je Kanada. Ovšem v českých podmínkách často přichází cizinec jako do prostředí, kam by se měl integrovat, rovnou do kolektivu, kde naprostou většinu tvoří příslušníci většinové společnosti.

Pedrovo vyprávění má velmi podobný ráz, jeho pocity jsou zároveň umocněny tím, že on sám se v té době považoval za levicově smýšlejícího:

Jako Češi se mi smáli, že jako zabírám tam místo, že jsem... Na začátku byla taková vraživost, taková jakoby nevraživost (T: Nevraživost, nevraživost.), taková, že jsem tam, protože jsem byl LEVICOVEJ, jako že jsem se dostal oknem do toho... A prostě mě brali trochu jakoby s určitou dávkou ironií a nebrali přitom vážně, co já říkám nebo neříkám. (Pedro)

Sámer, který přišel do Československa i s rodiči a bratrem a ve škole a na kolejích měl společenství spolužáků z arabských zemí, popisuje svoji situaci jako život „v ulitě“, uzavřenost před vnějším světem v převážně etnicky definované cizinecké skupině a hodnot a kultury nové společnosti. Pedrovo vyprávění je v tomto ohledu pravým opakem Sámerova. Líčí, jak ho právě zájem o českou kulturu a společnost vedl k tomu, aby se co nejdříve naučil česky, vymanil ze světa univerzity a začal vyhledávat nové kontakty s lidmi mimo toto prostředí, s nimiž by ho spojovaly stejné kulturní zájmy a pohled na svět.

Také Tamara, která přišla se svými rodiči do Čech až v druhé polovině devadesátých let, líčí nejprve svoje negativní zkušenosti z prvních sociálních kontaktů, které navázala v prostředí základní školy, kam po příjezdu nastoupila do posledního ročníku:

No, tak tam jsem vůbec nezapadla. Vlastně ty děti byly asi o rok až dva mladší než já a ze začátku to vypadalo, že se s nima docela skamarádím, že jsem se docela rychle učila česky, na začátku jsem mluvila například anglicky, nebo rukama nohama, vším možným, jsem se snažila nějak komunikovat, snažila jsem se najít nějaký kamarády v té třídě, protože vlastně byla jsem omezená jenom na tu třídu, že s jinýma lidma jsem nemohla přijít do styku. (Tamara)

V této ukázce Tamara explicitně označuje školní třídu jako jediný zdroj svých sociálních kontaktů v této době. Z pohledu spolužáků ale sama sebe vidí jako „exotické zvířátko“, které je sice nějakou dobu možná bavilo, ale v momentě, kdy je bavit přestalo, tak mu dali najevo, že mezi ně nepatří. Tato situace v jejím vyprávění ústí v reakci, kterou sama Tamara označuje jako šikanu:

Tak... pokoušela jsem se o to, ze začátku to šlo, vypadalo to tak, že už mám nějaký kamarádky a pak najednou na konci... tak asi bylo měsíc nebo dva měsíce před koncem školního roku, nějak... nějak to ruplo, asi jsem těm dětem začala vadit a začali mě nějak tak šikanovat. (Tamara)

Jako radikální změnu situace popisuje Tamara až svůj příchod na gymnázium:

Protože ve třídě jsem se nějak skamarádila s holkama, ta atmosféra byla úplně jiná než na té základní škole, prostě ty děti se chovaly ke mě jako k normálnímu člověku, nebyla jsem žádné exotické zvířátko, byli jsme všichni noví, nikdo jsme se navzájem neznali předtím, tak jsme v podstatě všichni začínali od začátku. (Tamara)

Tamara popisuje svůj vstup na gymnázium jako první období od jejího příchodu do Čech, kdy se jí začalo dobře dařit. Spolu s tím, jak se rychle zlepšovala v češtině, začala mít úspěch ve studiu (vypráví o tom, jak byla v pololetí druhá nejlepší ze třídy) a také získala první kamarádky, které ji přijaly jako sobě rovnou. Z celého vyprávění právě tento moment znamená největší zlom v jejím příběhu úspěšné integrace, právě od něj odvozuje svoji identitu člověka, který se dokázal úspěšně začlenit do nové společnosti. Podobné zlomové momenty, kdy se první sociální kontakty začínají měnit v přátelství a kdy vypravěč začíná sama sebe konečně vnímat jako někoho, kdo sem patří, najdeme i v jiných rozhovorech. Velmi silně je tento přelom v integračním vyprávění přítomný u Oksany. Ta po svém příchodu do Čech popisuje pocit hlubokého zklamání z nečekaného propadu o několik příček sociálního žebříčku níže. Z pozice učitelky a asistentky na univerzitě se dostává do situace, kdy nemůže díky nedostatečné znalosti jazyka najít žádné zaměstnání, které by alespoň trochu odpovídalo jejímu vzdělání. Současně ze situace člověka, který měl doma mnoho přátel a sociálních kontaktů, se ocitá téměř bez sociálních sítí (s výjimkou manželovy rodiny). Takto líčí, jak

poté, co se jí podařilo najít první zaměstnání, právě pozitivní zkušenost se sociálními kontakty v novém zaměstnání pro ni sehrála zásadní roli:

Mým prvním takovým krásným zážitkem byly narozeniny, kdy jsem dostala kytku od cizích lidí, v cizím prostředí, v nové práci, já dostala kytku k narozeninám, to pro mě bylo něco, nikdy na to nezapomenu. A s těma lidma se do dnešního dne scházíme, i když já už tam nedělám třináct let.
(Oksana)

Oksana dává najevo, že vzhledem k jejím dosavadním zkušenostem z kontaktů s českým prostředím pro ni bylo důležité, že těmi, kdo se k ní zachovali přátelsky, byli „cizí lidé“ v „cizím prostředí“. Popisuje to jako průlom z počáteční uzavřenosti ve světě rodiny a několika málo blízkých do vnějšího světa „cizích lidí“, ke kterému neměla do té doby přílišnou důvěru. Tato situace jí, jak vypráví, teprve dodala odvahy k seznamování se s dalšími cizími lidmi a postupnému vytváření podobně bohaté a spletité sítě kontaktů a přátelství, na jakou byla zvyklá ve své původní zemi.

Citované úryvky z Tamařina a Oksanina vyprávění nevypovídají jen o jejich prvních úspěších v navazování vztahů s Čechy, ale také o tom, jak postupně vznikaly jejich sociální kontakty nebo jak je vědomě začínaly vytvářet. Někteří vypravěči mluví o tom, jak se snažili cíleně o navazování sociálních kontaktů v prostředí, v němž se pohybovali, například v místě svého bydliště, nebo prostřednictvím svých dětí. Někdy byli zprostředkovateli nových vztahů stávající přátelé vypravěčů, někdy vypravěči mluví o tom, že využili nějakou nabízenou příležitost k seznámení. Tak je tomu i ve vyprávění Táni, jejíž rodina se mimo jiné zúčastnila akce uspořádané neziskovou organizací a zaměřené na integraci cizinců v České republice:

No tak naši kamarády nás seznámili s nějakými svými příbuznými, s nějakými kamarády. A pak byla ještě jedna akce, to byla taková akce: pomoc integraci cizinců v Čechách. Jestli o tom víte, to bylo na konci minulého roku. A nás přihlásili do té akce. (Táňa)

Jako podmínka pro aktivní navazování nových sociálních kontaktů v českém prostředí se ve vyprávěních jeví alespoň základní znalost jazyka. To znamená, že vypravěči mluví o tom, že se k němu odvážili až poté, kdy alespoň částečně ovládali češtinu. Dalším podmiňujícím faktorem je to, že vypravěči ztratili počáteční ostych a nedůvěru. Tenhle moment ve vyprávěních nejčastěji předznamenává nějaká výrazně pozitivní zkušenost z kontaktů s lidmi mimo nejbližší okolí vypravěčů, kdy vypravěči popisují, že se k nim někdo zachoval hezky, projevil jim svoji náklonnost, přijal je mezi sebe. Tato fáze vyprávění pak reprezentuje další etapu postupného začleňování vypravěčů. Dobře je to vidět v dalším úryvku z rozhovoru s Oksanou:

Tu práci už jsem měla, protože tím, jak já jsem komunikativní a já potřebuju kolem sebe kamarádky, přátele spíš bych řekla, neumím žít bez přátel. A vím, že spousta kontaktů se shání takhle. Takže já se nebránila, já přes dítě, na rodičáky, když jsem chodila nebo dítě chodilo na karate a nebo na nějaký kroužky, tak tam. A takhle jsme se skamarádili se spoustou lidí. A byla tam jedna, dneska výborná kamarádka, právě jí vděčím za to, že mi tenkrát pomohla hodně nastartovat tento život tady. (Oksana)

V tomto úryvku vystupuje Oksana jako někdo, kdo opět získal vládu nad svým životem a začíná ho aktivně řídit. Přátelství a kontakty jsou pro ni, jak sama zdůrazňuje, přirozeným prostředkem, jak organizovat svůj život. Vypravěč Michal, který sám sebe prezentuje rovněž jako velmi společenského člověka, popisuje aktivní navazování přátelství s Čechy jako něco naprosto přirozeného a samozřejmého a naopak za nesamozřejmé považuje udržování vztahů pouze s krajany:

Takže to spíš byli, říkám, já jsem tam třeba měl jednoho velice blízkého kamaráda, s kterým se kamarádím dodnes, tak s tím a vždycky u toho bylo pár Čechů. To byli buďto z toho patra, z tý koleje. TAKŽE neměl jsem nikdy problém nějak se začlenit do té společnosti nebo jakékoliv problém. Na škole jsem byl v tom KROUŽKU jediný cizinec a jak bych to řekl, dopad jsem tam

výborně, protože dodneška kdykoliv se s těma lidma setkám, tak prostě ten vztah byl velice dobrej, zkrátka. (Michal)

Také Pedro líčí navazování kontaktů s Čechy od určitého momentu jako něco přirozeného a neproblematického, což v jeho vyprávění rovněž souvisí s tím, že už se naučil dobře jazyk a díky tomu se zorientoval lépe v českém prostředí – kultuře, a také politice:

A už jsem, protože tenkrát se mi povedlo docela rychle se naučit dobře česky, tak jsem neměl kontakt, neměl jsem problém s kontaktem s lidma, prostě dostal jsem se VELICE brzo, do NITRA české společnosti. Přes různé kamarády, vlastně, znal jsem se kontaktů s kamarády, které dneska jsou vydavatelé, které dělali samizdaty nebo prostě psávali věci a dělávali první časopisy. (Pedro)

Vypravěči, kteří naopak vnímají navazování nových sociálních kontaktů s Čechy jako ne vždy úplně snadné a hladké, někdy argumentují rozdílností mentalit a zvyků Čechů a jich samotných coby příslušníků jiného národa nebo jiné kultury. Rozdílné způsoby navazování kontaktů a přátelství, o kterých vypravěči mluví, se nejčastěji týkají vlastností temperamentu, jako jsou vřelost, otevřenost, srdečnost, a zvyků souvisejících s pohostinností, slavením a celkově společenským životem. Češi jsou ve všech případech popisováni jako méně vřelí, více uzavření a méně srdeční, s menším sklonem k pohostinnosti, vzájemnému setkávání a navštěvování se s přáteli. Sami sebe vypravěči zpravidla vnímají přesně obráceně. Takhle o tom mluví například Tihana:

Nebo vlastně, jak vy říkáte, ta první sousedka, tak ona mi věkově odpovídala a taky byla sama doma. A pak si už potom zvykla, že prostě když je sama, to neznamená, že budete volat pokaždé, když máte chuť na kafe někomu, ale... Prostě Balkánci sů takoví, že rádi se s někým podělí o to. Jako proč byste seděla sama, nebo upečete náký koláč, tak ho zanesete k sousedce. Ne abyste čekala, aby vám ona něco příště hned vrátila nebo přinesla. U nás to neexistuje. Když vám něco darujem, tak prostě cítíte to v tu chvíli, že chcete. A ne že čekáte něco. (Tihana)

V podobném duchu vypráví o svých zkušenostech s Čechy také Jovanka. Mluví o tom, jak ji překvapilo, že nikdo z jejích spolužáků neopětoval její pohostinnost. Zároveň na jiném místě rozhovoru dodává, že určitá rezervovanost spolužáků nebyla zaměřena proti ní, ale že to chápe jako typickou vlastnost Čechů:

No, mně to přijde doteď, NĚ ve špatným slova smyslu, že by mi česká mentalita vadila, ale já si třeba nemůžu zvyknout na to, že tady je to takový chladný, třeba na začátku si pamatuju, že jsem dělala narozeninovou oslavu, na tý základce, a nikdo jinej NEDĚLAL. Já jsem pozvala dvacet lidí, bylo jídlo pro ně, pití, křupky, no, křupky, to slovo jsem už dlouho nepoužila ((směje se)). (Jovanka)

Také Oksana vypráví o ohledně navazování přátelských kontaktů, k němuž došlo vzápětí po jejím příjezdu. Z domova si tenkrát přivezla domácí chléb, uzené a pálenku, aby mohla – podle zvyku ze své země - pozvat nové sousedy a seznámit se s nimi. Její český manžel (dnes už bývalý) a švagrová jí ale její úmysl pozvat všechny sousedy z domu rozmluvili, s tím, že v Čechách se nic podobného nedělá a setkala by se s nepochopením. V dalších částech svého vyprávění hovoří o pohostinnosti a přátelskosti jako typickém rysu svojí „národní povahy“ v souvislosti s tím, že se jí podařilo stmelit manželovu rodinu:

A já tím, že my jsme opravdu, my jsme strašně všeobjímající, takže Vánoce, Velikonoce, narozeniny, svátky, všechno takhle obcházet, tak tu rodinu jsem dala dohromady. Takže taky, znám všechny sousedy, pak spoustu jsme zvali k sobě, já strašně jsem přátelská, já opravdu, já bych pozvala celý barák na hostinu, protože já jsem ráda, když každý znám a můžu každého pohostit. (Oksana)

Tento moment ve vyprávění, kdy vypravěči srovnávají – jakoby stereotypně – vlastnosti své a své rodiny, potažmo etnické nebo národnostní skupiny, a vlastnosti Čechů obecně, může ve vyprávění plnit některé důležité funkce. Na jedné straně pomáhá vypravěči vymezit sama sebe, vlastní skupinovou příslušnost a hodnoty. Vypravěč dává najevo, že si je vědom svojí jinakosti, a zároveň, že svoji odlišnost chápe jako něco pozitivního. Tím, že mluví o tom, že

postupem času naučil své české známé a přátelé tuto jinakost respektovat a vážit si jí, dává najevo svoje přijetí okolím, potvrzuje tím svoji identitu integrace. Zároveň říká, že tato identita nemusí být založena pouze na přizpůsobování jeho vlastního chování a hodnot většinové společnosti, ale že také nová společnost a její členové mohou přijmout něco z jeho vlastních hodnot a chování. Skrze tento moment nabízí možnost chápat svoji vlastní integraci jako oboustranný proces, ve kterém obě dvě strany, jak přichozí, tak jeho české okolí, něco získávají.²

Většina vypravěčů ve svém příběhu integrace hovoří o sociálních kontaktech s Čechy jako o významné součásti a podmínce jejich úspěšného začleňování se do české společnosti. Poslední část této kapitoly bude proto věnována shrnutí hlavních způsobů, jakými je významnost sociálních kontaktů ve vyprávěních utvářena. Vypravěči popisují, proč jsou pro ně sociální kontakty důležité, různými prostředky. Někteří z nich věnují například nezanedbatelnou část svého vyprávění popisu toho, jak se snažili po svém příjezdu do Čech nějaké sociální kontakty získat. To je třeba případ Tamary, která líčí svoje marné pokusy najít si na základní škole kamarádka a radost, když se jí to povedlo na gymnáziu. Také Táňa a Oksana vlastně mluví o různých více či méně promyšlených a úspěšných strategiích hledání přátel a známých v novém prostředí. Oksana to zkoušela skrze rodiče spolužáků svého syna, Táňa se zúčastnila integračního projektu pořádaného neziskovou organizací.

Ve vyprávěních se objevují také časté zmínky o tom, jak je pro cizince obtížné sociální kontakty nemít. Oksana to popisuje na svém vlastním příběhu, Tamara zase vypráví příběh svojí maminky, která žádné kontakty nemá:

Nedokážu si představit, jaký to vůbec je, protože ona je opravdu pořád uzavřená doma, ona akorát občas jde nakoupit, plus uvaří, stará se o byt, ale to je tak všechno. Nevím, jaký to vůbec je, když vlastně nemá žádný spojení. (...) Tak... že je divný, že ona vlastně nevidí žádného člověka, že tady žije tak jako... Tak vidí, když půjde nakupovat, projede se na kole, ale že by se s někým bavila, to ne. Takže si myslím, že je taky v docela těžké situaci, že je to asi hodně těžké psychicky. (Tamara)

Také Sámer věnuje velkou část svého vyprávění líčení toho, jak zde žil dlouhou dobu v odloučení od sociálních kontaktů s Čechy, pouze v komunitě cizinců, a jak velkým průlomem ve vnímání jeho vlastního života zde bylo, když tuto bariéru prolomil. Teprve tehdy se podle svých slov rozhodl, že zde zůstane natrvalo.

Zvláštním druhem vyprávění o nepostradatelnosti sociálních kontaktů s Čechy jsou příběhy o situacích, s nimiž by si vypravěči pravděpodobně bez pomoci „známého z Čech“ neporadili. Takový je například příběh Táni o tom, jak jí hrozilo vyhoštění cizineckou policií, protože její zaměstnavatel neměl v pořádku doklady týkající se jejího zaměstnávání, a také příběh Nurije o nezištné pomoci dávné známé jejího manžela při nostrifikaci jejího diplomu.

Někteří vypravěči mluví o přátelství a sociálních kontaktech jako o své základní životní potřebě. Potřebovali je ke svému životu už ve své původní zemi a po příjezdu sem jim velmi scházely. Až tehdy, když se jim podařilo navázat nové sociální kontakty s Čechy, se zde začali cítit „ve své kůži“. Takové základní sdělení v sobě nese příběh Oksany. Také Tihana mluví o tom, že kamarádství prostě potřebuje k životu, popisuje ho jako samozřejmou součást svého životního stylu, který si přivezla ze své původní země. Sdělení jejího vyprávění se dá přeložit: Kamarádství má smysl samo o sobě. Stejně živelnou potřebu sociálních kontaktů dávají najevo ti vypravěči, kteří mluví o tom, že teprve, když se jim podařilo v Čechách

² K odlišným závěrům dospěl Zdeněk Uherek a jeho kolegové (Uherek 2003), kteří zkoumali integrační strategie a předpoklady vybraných cizineckých komunit v České republice. Uherek srovnává zjištění z několika terénních výzkumů provedených např. mezi imigranty z arabských zemí, zemí bývalé Jugoslávie nebo Bulharska či Řecka. Srovnání uzavírá tvrzením, že to, co se od cizinců očekává, je jejich přizpůsobení se české společnosti. Doslova říká: „Cizince bude zřejmě ještě dlouho limitovat, že se do české společnosti nelze integrovat tím, že cizinec společnost obohatí svojí odlišností, ale především tím, že cizinec společnost přesvědčí, že se od ní neliší.“ (str. 347)

navázat kontakty a přátelství, se zde začali cítit doma. Nebo, jinými slovy, že se zde cítí doma proto, že zde mají přátele. Explicitně to ve svých vyprávěních takto říkají Jovanka a také Pedro.

Poslední z výrazných způsobů vyjádření toho, jak jsou sociální kontakty s Čechy pro vypravěče důležité, které se ve vyprávěních objevuje, je to, když vypravěči říkají, že teprve skrze tyto kontakty se jim podařilo v Čechách něčeho dosáhnout. Například Oksana vypráví o tom, jak jí k prvnímu zaměstnání pomohlo teprve to, že si našla kamarádky ochotné jí pomoci. Jiný vypravěč, Pedro, zase říká, jak teprve skrze znalost češtiny a navázání sociálních kontaktů s Čechy se mu podařilo proniknout do „nitra české společnosti“, což pro něj znamenalo porozumět dění tady skrze seznámení se s alternativními umělci a disidenty. Zvláštním příkladem praktického přístupu k navazování sociálních kontaktů s Čechy je vyprávění Michala o tom, jak se snažil na radu svých starších krajanů ubytovat se na kolejičkách s Čechy, aby skrze kontakt s nimi a pravidelnou konverzaci rychleji zvládl češtinu.

Cílem této kapitoly bylo ukázat, jak velkou důležitost připisují vypravěči svým sociálním kontaktům s Čechy a jakým způsobem v rozhovorech prezentují to, že tyto kontakty mají a co pro ně znamenají. Tím, že ukazují, jak se jim podařilo tyto kontakty postupně navázat a že jich mají v současnosti dostatek, a tím, že tyto svoje současné kontakty hodnotí pozitivně (například Táňa říká: „Máme kolem sebe hodně dobrých lidí.“) opakovaně potvrzují obraz svého úspěšného začleňování se do české společnosti. Úspěch v sociálních kontaktech s příslušníky většinové společnosti je tak, vedle úspěšného zvládnutí jejího jazyka, dalším z kamenů, z nichž vypravěči skládají svou identitu integrace.³

³ Význam sociálních kontaktů se členy hostitelské společnosti pro subjektivní hodnocení vlastní integrace ukazuje také například výzkum Maji Korac (2003). Korac zkoumala uprchlíky ze země bývalé Jugoslávie žijící v Holandsku a Itálii, zajímalo ji, jak oni sami definují úspěšnou integraci. Zjistila, že imigranti, kterým se nepodařilo v nové zemi navázat sociální kontakty, vnímali svoji integraci jako neúspěšnou, a to i tehdy, kdy splňovali další důležité integrační předpoklady – vykonávali kvalifikovanou práci, ovládali dobře jazyk, bydleli v centru města, byli dobře materiálně zajištěni.